

WYŻSZY URZĄD GÓRNICZY

RAPORT

***W SPRAWIE WYDOBYWANIA KOPALIN POSPOLITYCH
W 2007 R.***

KATOWICE 2008

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Koncesje na wydobywanie kopalin ze złóż	3
3. Charakterystyka zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite	5
3.1. Informacje ogólne	5
3.2. Stan zatrudnienia i wydobywania	7
3.3. Systemy prowadzenia robót górniczych	10
4. Wykonywanie zadań nadzoru i kontroli nad ruchem zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite.	11
5. Likwidacja zakładów górniczych	12
6. Wypadki przy pracy	12
7. Nielegalna eksploatacja kopalin	13
8. Podsumowanie i wnioski	15

1. Wstęp

Niniejszy raport sporządzono w celu dokonania analizy oraz podsumowania realizacji zadań urzędów górniczych, wynikających z nadzoru i kontroli nad ruchem odkrywkowych zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite w 2007 roku.

W raporcie przedstawiono informacje na temat:

- wydanych koncesji na eksploatację złóż kopalin pospolitych,
- zakresu sprawowanego nadzoru górniczego – w tym ujęcie statystyczne działalności górniczej w poszczególnych województwach,
- rodzajów wydobywanych kopalin i stanu zagospodarowania złóż,
- wykonania zadań nadzoru i kontroli nad zakładami górniczymi,
- problemu nielegalnej eksploatacji kopalin.

Niniejszy raport stanowi zbiór danych opracowanych w postaci tabelarycznej wraz z komentarzem w formie uwag i objaśnień niezbędnych do zapewnienia czytelności informacji oraz ocenę i wnioski wynikające z analizy treści raportu.

2. Koncesje na wydobywanie kopalin ze złóż

Zgodnie z art. 16 ustawy z dnia 4 lutego 1994r.- Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2005r. Nr 228, poz.1947 z późn. zm.) koncesji na wydobywanie kopalin pospolitych udziela marszałek województwa, a w przypadku gdy jednocześnie spełnione są następujące wymagania:

- obszar zamierzonej działalności nie przekroczy powierzchni 2 ha,
- wydobycie kopaliny w roku kalendarzowym nie przekroczy 20 000 m³,
- działalność będzie prowadzona bez użycia materiałów wybuchowych,

- udziela starosta.

Do dnia 31.12.2007r. na terenie całego kraju, ilość wydanych (przekazanych do urzędów górniczych) koncesji na wydobywanie kopalin pospolitych wynosiła 5310. W roku 2007, organy koncesyjne przekazały 505 decyzji.

W tabeli nr 1 przedstawiono ilość wydanych koncesji przez poszczególne organy. Analizując treść danych na przestrzeni lat 2002 – 2007, można zauważyć znaczny udział koncesji udzielonych przez starostów w stosunku do pozostałych organów koncesyjnych. W roku ubiegłym, koncesje wydane przez ten organ stanowiły blisko 74 % wszystkich decyzji na eksploatację złóż kopalin pospolitych.

Tab. 1. Ilość wydanych koncesji na wydobywanie kopalin pospolitych

Lata	Organ koncesyjny				Udział koncesji wydanych przez Starostów
	Minister	Wojewoda/ Marszałek	Starosta	Razem	
do końca 2001	122	2297	538	2957	18,2 %
2002	-	100	191	291	65,6 %
2003	-	120	270	390	69,2 %
2004	-	71	280	351	79,8 %
2005	-	102	302	404	74,8 %
2006	-	100	312	412	75,7 %
2007	-	132	373	505	73,9 %
Razem	122	2922	2266	5310	42,7 %

Wskaźnik ten w ciągu ostatnich lat (2005 – 2007) utrzymuje się na podobnym poziomie. Niewątpliwie najważniejszymi przyczynami takiego stanu jest czynnik ekonomiczny, który odgrywa dużą rolę zarówno na etapie pozyskiwania gruntów jak i projektowania i prowadzenia ruchu zakładu górniczego. Nie bez znaczenia jest również fakt znacznie krótszego procesu administracyjnego ubiegania się o koncesje w powiecie. Oczywistym i pozytywnym z gospodarczego punktu widzenia jest wzrost aktywności przedsiębiorców w zakresie dokumentowania nowych złóż oraz pozyskiwanie z nich surowców. Wskazuje to na wzrostowe tendencje rozwoju górnictwa odkrywkowego. Niekorzystnym zjawiskiem towarzyszącym powyższemu jest niejednokrotnie parcelacja dużych jednostek złożowych w ich naturalnych granicach do niewielkich obszarów górniczych.

W roku 2007 obserwujemy wzrost ogólnej liczby udzielonych koncesji o ok. 22 % w stosunku do roku 2006. Progres dotyczy zarówno koncesji udzielanych przez starostów jak i marszałków województw. Tendencja ta, ma miejsce od roku 2004 i odzwierciedla stałe zwiększanie popytu na surowce naturalne co niewątpliwie ma związek z ożywieniem takich sektorów gospodarki jak budownictwo i drogownictwo.

Na ogólną liczbę koncesji udzielonych w ubiegłym roku, ok. 85 % dotyczy decyzji na wydobywanie kruszywa naturalnego (żwiru i piasku). Wskaźnik ten, wzrósł o ok. 8 % w stosunku do roku 2006 i wskazuje dominującą pozycję tego typu kopalin w bilansie wydobywczym. Regiony, gdzie udzielono najwięcej koncesji na wydobywanie kruszywa naturalnego to obszary województw; mazowieckiego i lubelskiego.

Tab. 2. Ilość wydanych w 2007 roku koncesji, wg rodzaju kopaliny

Rodzaj kopaliny	Organ koncesyjny					
	Marszałek		Starosta		Razem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%
Kruszywa naturalne	107	81,1	325	87,1	432	85,6
Kamienie drogowe i budowlane	17	12,9	17	4,6	34	6,7
Surowce ilaste	5	3,8	23	6,2	28	5,5
Torfy	2	1,5	8	2,1	10	2,0
Inne kopaliny	1	0,7	---	---	1	0,2
Razem	132	100	373	100	505	100

3. Charakterystyka zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite

3.1. Informacje ogólne

Według stanu na dzień 31.12.2007 roku na obszarze kraju zostało zarejestrowanych 4465 odkrywkowych zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite. W stosunku do analogicznego okresu 2006 roku nastąpił wzrost o 269 zakładów. Najwięcej, zlokalizowanych jest na terenie województwa wielkopolskiego i mazowieckiego na co niewątpliwie wpływ ma zasięg terytorialny tych jednostek administracyjnych. Najmniej zakładów położonych jest w województwie opolskim.

Wśród ogółu zakładów górniczych - 2290 to zakłady wydobywające kopaliny na podstawie koncesji udzielonych przez Starostów (51 %). Obserwuje się stały wzrost ilości tych zakładów w stosunku do działających w oparciu o plan ruchu, bowiem w roku 2006 stanowiły one 49 % a w 2005 – 47 %. Wskaźnik ten jest najwyższy w województwach podkarpackim i kujawsko – pomorskim (68 %). Na podstawie koncesji udzielonych przez Wojewodów / Marszałków a zarazem na podstawie planu ruchu działalność prowadzi 2175 zakładów górniczych.

Górnictwo kopalin pospolitych stanowią przede wszystkim zakłady wydobywające kruszywa naturalne (żwiry i piaski) - blisko 79 % ogółu zakładów. Znacznie mniejszy udział - w granicach 10 % mają zakłady wydobywające surowce ilaste, w granicach kilku procent - zakłady eksploatujące kamienie drogowe i budowlane. Na terenie całego kraju tylko w ok. 66 % zarejestrowanych zakładach górniczych prowadzona jest eksploatacja. W pozostałych albo nie podjęto jeszcze

wydobycia po uzyskaniu koncesji, eksploatacja nie jest prowadzona w dłuższym przedziale czasowym albo też prowadzona jest likwidacja zakładu górniczego. W nielicznych likwidowanych zakładach górniczych - równoległe prowadzone jest wydobywanie kopaliny.

Tab. 3. Zestawienie nadzorowanych zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite wg stanu na dzień 31.12.2007r.

Województwo	Zakłady górnicze prowadzące ruch na podstawie koncesji (art. 16 ust. 2a PGG)	Zakłady górnicze prowadzące działalność na podstawie planu ruchu	Ilość nadzorowanych zakładów górniczych wg stanu na dzień 31.12.2007r
dolnośląskie	40	186	226
kujawsko - pomorskie	179	84	263
lubelskie	296	247	543
lubuskie	50	96	146
łódzkie	273	148	421
małopolskie	65	132	197
mazowieckie	323	240	563
opolskie	24	66	90
podkarpackie	263	120	383
podlaskie	120	135	255
pomorskie	94	154	248
śląskie	68	70	138
świętokrzyskie	50	57	107
warmińsko - mazurskie	72	107	179
wielkopolskie	322	242	564
zachodniopomorskie	51	91	142
Razem	2290	2175	4465

3.2. Stan zatrudnienia i wydobywania

Informacje o wielkości wydobywania pozyskano z „Kart informacyjnych” przesłanych przez przedsiębiorców oraz na podstawie danych uzyskanych w trakcie przeprowadzania inspekcji. Dla potrzeb analizy wielkości wydobywania kopalin, pod uwagę wzięto tylko czynne (prowadzące eksploatację) zakłady górnicze, które podzielono wg kategorii o wydobywaniu rocznym zawartym w przedziałach: do 10 tys. Mg, 10–35 tys. Mg, 35–100 tys. Mg, 100–200 tys. Mg i powyżej 200 tys. Mg. Z tak zestawionych danych wynika, że w blisko 37 % „czynnych” zakładów górniczych, wydobywanie roczne nie przekracza 10 tys. Mg, natomiast zakłady o wydobywaniu powyżej 200 tys. Mg stanowią tylko 8 %. Biorąc pod uwagę poszczególne województwa, można stwierdzić, że stosunkowo najwięcej zakładów tzw. „małych” - o wydobywaniu do 10 tys. Mg występuje w województwach lubelskim i podkarpackim, natomiast najwięcej zakładów górniczych o wydobywaniu przekraczającym 200 tys. Mg, położonych jest w województwach śląskim i dolnośląskim. Relacje te utrzymują się w podobnych proporcjach już od kilku lat.

Dane na temat charakterystyki zatrudnienia pozyskano w identyczny sposób, jak informacje o wydobywaniu. Do rozpatrzenia zagadnienia przyjęto kryteria klasyfikowania zakładów górniczych i zaliczania ich do poszczególnych grup, które wyznaczono w następujących przedziałach ilości zatrudnionych pracowników. A mianowicie: do 2 pracowników, 3–5 pracowników, 6–10 pracowników, 11–20 pracowników i powyżej 20 pracowników. Największą grupę zakładów górniczych stanowią zakłady zatrudniające do dwóch pracowników. Ta grupa zakładów stanowi blisko 45 % wszystkich czynnych. Drugą co do wielkości grupę stanowią zakłady zatrudniające od 3 do 5 pracowników (ok. 30 %). W sumie zakłady zatrudniające do 5 pracowników stanowią blisko 75 % wszystkich czynnych zakładów górniczych. Najmniej zakładów, bo zaledwie 5,3 % zatrudnia powyżej 20 osób. Biorąc pod uwagę rozkład zatrudnienia w poszczególnych województwach, stosunkowo najwięcej zakładów górniczych zatrudniających do 2 pracowników położonych jest w województwach lubelskim i podlaskim.

Dane dotyczące zarówno wielkości wydobywania jak i struktury zatrudnienia jednoznacznie wskazują na duży udział procentowy zakładów tzw. „małych” we wschodniej i południowo-wschodniej części kraju. Należy jednak zaznaczyć, iż w ogólnym bilansie, obserwuje się coroczny spadek procentowego udziału zakładów o najmniejszym wydobywaniu i zatrudnieniu oraz wzrost udziału zakładów o wyższych wskaźnikach. Rozpatrując stan zatrudnienia, nadal za niewystarczającą należy uznać liczbę osób wykonujących obowiązki kierownictwa w zakładach górnictwa kopalin pospolitych, bowiem obowiązki kierowników ruchu pełni czynnie 838 osób. Statystycznie, w skali kraju na jednego KRZG – przypada 3,5 zakładów górniczych. Skala tego problemu jest jednak zróżnicowana w poszczególnych regionach. Największy deficyt osób posiadających te kwalifikacje występuje na terenie województwa mazowieckiego gdzie na 1 KRZG przypada aż 11 zakładów oraz podkarpackiego – 5,5. Efektem powyższej sytuacji jest w większości „okazjonalna” obecność kierownika ruchu na terenie zakładu, ograniczona do kilku - kilkunastu wizyt w roku.

Tab. 4. Wielkości wydobywania w zakładach górniczych eksploatujących kopaliny pospolite

OUG	Wyszczególnienie	Ilość czynnych (prowadzących eksploatację) zakładów górniczych										Razem czynne (prowadzące eksploatację) zakłady górnicze	
	Wydobycie w tys. Mg	do 10		10 - 35		35 - 100		100 - 200		powyżej 200			
	Województwo	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
GLIWICE	opolskie	9	16,1	14	25,0	15	26,8	5	8,9	13	23,2	56	100
	cz. śląskiego	22	48,9	8	17,8	5	11,1	5	11,1	5	11,1	45	100
	Ogółem	31	30,7	22	21,8	20	19,8	10	9,9	18	17,8	101	100
KATOWICE	cz. małopolskiego	1	25,0	---	---	---	---	2	50,0	1	25,0	4	100
	cz. śląskiego	4	40,0	1	10,0	1	10,0	---	---	4	40,0	10	100
	Ogółem	5	35,7	1	7,1	1	7,1	2	14,3	5	35,7	14	100
KIELCE	łódzkie	166	57,6	80	27,8	28	9,7	3	1,0	11	3,8	288	100
	świętokrzyskie	27	33,3	23	28,4	20	24,7	6	7,4	5	6,2	81	100
	cz. podkarpackiego	16	84,2	3	15,8	---	---	---	---	---	---	19	100
	Ogółem	209	53,9	106	27,3	48	12,4	9	2,3	16	4,1	388	100
KRAKÓW	cz. małopolskiego	22	21,0	26	24,8	25	23,8	16	15,2	16	15,2	105	100
	cz. śląskiego	5	62,5	---	---	2	25,0	---	---	1	12,5	8	100
	Ogółem	27	23,9	26	23,0	27	23,9	16	14,2	17	15,0	113	100
KROSNO	cz. podkarpackiego	153	62,7	51	20,9	20	8,2	12	4,9	8	3,3	244	100
LUBLIN	lubelskie	215	65,1	87	26,4	24	7,3	1	0,3	3	0,9	330	100
	podlaskie	94	55,9	49	29,2	18	10,7	1	0,6	6	3,6	168	100
	Ogółem	309	62,0	136	27,3	42	8,4	2	0,4	9	1,8	498	100
POZNAŃ	kujawsko - pomorskie	62	43,4	56	39,1	13	9,1	5	3,5	7	4,9	143	100
	lubuskie	14	27,4	14	27,4	9	17,7	6	11,8	8	15,7	51	100
	pomorskie	21	15,3	50	36,5	32	23,4	10	7,3	24	17,5	137	100
	wielkopolskie	143	48,6	95	32,3	35	11,9	13	4,4	8	2,7	294	100
	zachodniopomorskie	21	28,0	23	30,7	13	17,3	5	6,7	13	17,3	75	100
	Ogółem	261	37,3	238	34,0	102	14,6	39	5,6	60	8,6	700	100
RYBNIK	cz. śląskiego	2	9,5	3	14,3	3	14,3	2	9,5	11	52,4	21	100
WARSZAWA	mazowieckie	35	6,6	213	40,0	241	45,3	25	4,7	18	3,4	532	100
	warمیński - mazurskie	3	2,2	22	16,4	82	61,2	15	11,2	12	9,0	134	100
	Ogółem	38	5,7	235	35,3	323	48,5	40	6,0	30	4,5	666	100
WROCLAW	cz. dolnośląskiego	36	31,3	24	20,9	16	13,9	11	9,6	28	24,3	115	100
BIURO WAŁBRZYCH	cz. dolnośląskiego	17	19,6	19	21,8	21	24,1	8	9,2	22	25,3	87	100
Razem		1 088	36,9	861	29,2	623	21,1	151	5,1	224	7,6	2 947	100

Tab. 5. Struktura zatrudnienia w zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite

OUG	Wyszczególnienie	Ilość czynnych (prowadzących eksploatację) zakładów górniczych										Razem czynne (prowadzące eksploatację) zakłady górnicze	
	Zatrudnienie	do 2 osób		3 – 5 osób		6 – 10 osób		11 – 20 osób		powyżej 20 osób			
	Województwo	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
GLIWICE	opolskie	6	10,7	16	28,6	9	16,1	14	25,0	11	19,6	56	100
	cz. śląskiego	20	44,4	10	22,2	8	17,8	6	13,3	1	2,2	45	100
	Ogółem	26	25,7	26	25,7	17	16,8	20	19,8	12	11,9	101	100
KATOWICE	cz. małopolskiego	1	25,0	---	---	---	---	3	75,0	---	---	4	100
	cz. śląskiego	---	---	6	60,0	---	---	2	20,0	2	20,0	10	100
	Ogółem	1	7,1	6	42,9	---	---	5	35,7	2	14,3	14	100
KIELCE	łódzkie	182	63,2	75	26,0	16	5,6	11	3,8	4	1,4	288	100
	świętokrzyskie	32	39,5	18	22,2	14	17,3	10	12,3	7	8,6	81	100
	cz. podkarpackiego	13	68,4	4	21,1	2	10,5	---	---	---	---	19	100
	Ogółem	227	58,6	97	25,0	32	8,2	21	5,4	11	2,8	388	100
KRAKÓW	cz. małopolskiego	25	23,8	33	31,4	22	21,0	17	16,2	8	7,6	105	100
	cz. śląskiego	2	25,0	3	37,5	1	12,5	1	12,5	1	12,5	8	100
	Ogółem	27	23,9	36	31,9	23	20,4	18	15,9	9	8,0	113	100
KROSNO	cz. podkarpackiego	157	64,3	46	18,9	21	8,6	13	5,3	7	2,9	244	100
LUBLIN	lubelskie	305	92,4	21	6,4	4	1,2	---	---	---	---	330	100
	podlaskie	139	82,7	17	10,1	7	4,2	3	1,8	2	1,2	168	100
	Ogółem	444	89,2	38	7,6	11	2,2	3	0,6	2	0,4	498	100
POZNAŃ	kujawsko - pomorskie	67	46,8	60	42,0	14	9,8	1	0,7	1	0,7	143	100
	lubuskie	10	19,6	22	43,1	10	19,6	7	13,7	2	3,9	51	100
	pomorskie	30	21,9	81	59,1	13	9,5	6	4,4	7	5,1	137	100
	wielkopolskie	96	32,6	168	57,1	20	6,8	7	2,4	3	1,0	294	100
	zachodniopomorskie	15	20,0	29	38,7	15	20,0	12	16,0	4	5,3	75	100
	Ogółem	218	31,1	360	51,4	72	10,3	33	4,7	17	2,4	700	100
RYBNIK	cz. śląskiego	4	19,0	5	23,8	3	14,3	6	28,6	3	14,3	21	100
WARSZAWA	mazowieckie	154	28,9	184	34,6	127	23,9	38	7,1	29	5,5	532	100
	warmińsko - mazurskie	4	3,0	59	44,0	33	24,6	20	14,9	18	13,4	134	100
	Ogółem	158	23,7	243	36,5	160	24,0	58	8,7	47	7,1	666	100
WROCŁAW	cz. dolnośląskiego	28	24,3	31	27,0	24	20,9	14	12,2	18	15,6	115	100
BIURO WAŁBRZYCH	cz. dolnośląskiego	17	19,6	12	13,8	12	13,8	19	21,8	27	31,0	87	100
Razem		1 307	44,3	900	30,6	375	12,7	210	7,1	155	5,3	2 947	100

Do regionów, o których możemy mówić, że problem ten nie występuje można zaliczyć obszar Górnego i Dolnego Śląska tj. rejony tradycyjnie związane z górnictwem i posiadające wykwalifikowaną kadrę. Tam też zatrudnionych jest stosunkowo najwięcej osób posiadających stwierdzone kwalifikacje dozoru różnych specjalności. Ogółem oszacowano, że w ruchu zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite zatrudnionych jest około 15 tys. pracowników. Liczba ta jest zmienna w czasie, bowiem wiele zakładów prowadzi ruch w sposób sezonowy i na tych zasadach też zatrudnia pracowników.

3.3. Systemy prowadzenia robót górniczych

Odkrywkowe zakłady górnicze wydobywające kopaliny pospolite charakteryzują się zróżnicowanymi technologiami urabiania, transportu i przeróbki. W większości zakładów kopalina wydobywana jest mechanicznie za pomocą koparek jednonaczyniowych - hydraulicznych i linowych oraz ładowarek. Maszynami pomocniczymi przeważnie są spycharki, w nielicznych przypadkach - zgarniarki, wykorzystywane do robót przygotowawczych i udostępniających. Rzadziej stosowane są koparki wielonaczyniowe (złoża piasku podsadzkowego, niektóre złoża surowców ilastych ceramiki budowlanej), koparki kołowo-frezowe czy urządzenia zgarniające kopalinę spod lustra wody. W większości zakładów, urobek ładowany jest bezpośrednio na środki transportowe odbiorców lub też gromadzony jest na tymczasowych zasobnikach. Stosunkowo mała ilość -18 % ogółu czynnych zakładów górniczych stosuje przeróbkę mechaniczną wydobytej kopaliny. W zakładach tych częściej stosowany jest też transport przenośnikami taśmowymi oraz występują obiekty budowlane zakładu górniczego. Ostatnimi laty zauważa się wzrost stosowanych „małych” przestawnych zakładów przeróbczych lokowanych wprost w wyrobisku, co ogranicza koszty transportu do stacjonarnych, często też bardzo energochłonnych zakładów przeróbczych.

Nieco odmienną specyfiką charakteryzują się zakłady eksploatujące złoża spod lustra wody urządzeniami pływającymi. Najczęściej wykorzystywanymi maszynami są tu koparki pływające (pogłębiarki) jednonaczyniowe - chwytakowe i wielonaczyniowe. Coraz większe zastosowanie znajdują pogłębiarki ssąco – refulujące. Transport urobionego materiału odbywa się najczęściej za pomocą przenośników pływających, rurociągów tłocznych (refuler), sporadycznie już barkami.

Pewną grupę zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite (4 % ogółu czynnych) stanowią zakłady, w których urabianie odbywa przy zastosowaniu materiałów wybuchowych. Metodą tą urabiane są złoża surowców skalnych (kamienie drogowe i budowlane), głównie rejonu sudeckiego, karpackiego i świętokrzyskiego. Do kopaliny urabianych przy wykorzystaniu robót strzałowych należy głównie zaliczyć złoża granitoidów, wapieni i margli oraz piaskowca. Jako marginalne pod względem wielkości wydobywania w ogólnym bilansie wydobywczym można uznać eksploatację złóż surowców skalnych - blocznych oraz eksploatację złóż torfu.

4. Wykonywanie zadań nadzoru i kontroli nad ruchem zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite

Dyrektorzy Okręgowych Urzędów Górniczych, w granicach ich właściwości rzeczowej i miejscowej wykonują zadania określone w przepisach dotyczących kompetencji organów nadzoru górniczego. Zadania te realizowane są między innymi poprzez przeprowadzanie przez pracowników inspekcyjno – technicznych, inspekcji w odkrywkowych zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite. Inspekcje przeprowadzane były przez pracowników inspekcyjno – technicznych następujących specjalności: górniczej, mechanicznej, elektrycznej, geologicznej, mierniczej, budowlanej, ochrony środowiska. Sześcioletni okres sprawowania nadzoru pozwolił na dobre rozpoznanie wszystkich zakładów wydobywających kopaliny pospolite, ich specyfiki, organizacji oraz występujących zagrożeń. Dotychczasowa działalność urzędów, zaowocowała w większości zrozumieniem przez przedsiębiorców konieczności przestrzegania obowiązujących przepisów, w szczególności przepisów ustawy *Prawo geologiczne i górnicze* oraz aktów wykonawczych do niej. Jest to znaczący sukces bowiem w początkach sprawowania nadzoru, przedsiębiorcy, będący na ogół właścicielami niewielkich firm o zróżnicowanym zakresie produkcyjno-usługowym (firmy budowlane, melioracyjne, drogowe), nie wykazywali świadomości konsekwencji prawnych za nieprzestrzeganie odpowiednich przepisów.

W oparciu o dotychczasową znajomość analizowanych zakładów górniczych można stwierdzić, że występujące w nich zagrożenia często nie odbiegają od występujących w odkrywkowych zakładach górniczych kopaliny podstawowych. Do najczęściej rozpoznawanych przez pracowników OUG, były zagrożenia związane z ruchem maszyn i urządzeń, geotechniczne – związane z utratą stateczności skarp i zboczy czy stosowaniem materiałów wybuchowych. W zakresie zagrożeń naturalnych stwierdzano występowanie zagrożenia wodnego – powodziowego (głównie zakłady wydobywające kruszywa naturalne w terasach rzecznych) oraz osuwiskowego. Z tego też powodu, praktycznie podczas każdej inspekcji, pracownicy urzędów górniczych kontrolowali i zwracali uwagę na stan bezpieczeństwa w wyrobisku górniczym i jego otoczeniu oraz na stan techniczny maszyn i urządzeń.

Przeprowadzane inspekcje wykazały, że do najczęściej stwierdzanych nieprawidłowości należały:

- a) niewłaściwe oznakowanie i zabezpieczenie terenu zakładu górniczego oraz miejsc niebezpiecznych,
- b) niewłaściwy stan techniczny maszyn i urządzeń,
- c) nieprawidłowości w zakresie stosowania ustalonych:
  - parametrów skarp i zboczy,
  - pasów ochronnych,
  - pasów bezpieczeństwa,

- d) nieprawidłowości w sporządzaniu i aktualizowaniu dokumentacji mierniczo – geologicznej.

Pozytywnymi aspektami nadzoru sprawowanego przez urzędy górnicze w latach 2002 – 2007 jest natomiast stałe i zauważalne ograniczanie niebezpiecznych metod pracy czy prowadzenie działalności górniczej z rażącym naruszeniem zasad bhp. Do coraz rzadszych przypadków należy prowadzenie działalności bez planu ruchu lub nie zatrudnianie kierownika ruchu zakładu górniczego. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości powstałych wskutek naruszenia przepisów o ruchu zakładu górniczego wydawano decyzje nakazujące ich usunięcie. W razie bezpośredniego zagrożenia dla zakładu górniczego, jego pracowników, bezpieczeństwa powszechnego lub środowiska, Dyrektor właściwego OUG wydawał decyzje wstrzymujące ruch zakładu górniczego lub jego urządzeń. Najczęstszą przyczyną zatrzymania ruchu był nieprawidłowy i stwarzający zagrożenie stan techniczny maszyn i urządzeń (około 47 % ogólnej liczby zatrzymań). Nieprawidłowość ta jest główną przyczyną zatrzymywania robót na przestrzeni ostatnich lat.

5. Likwidacja zakładów górniczych

Zgodnie z art. 109 ust. 1 pkt 5 ustawy *Prawo geologiczne i górnicze*, organy nadzoru górniczego sprawują nadzór i kontrolę nad ruchem zakładów górniczych w zakresie ich likwidacji, w tym rekultywacji gruntów i zagospodarowania terenów po działalności górniczej. Likwidacja prowadzona w zakładach górnictwa odkrywkowego polega głównie na rekultywacji technicznej. Prowadzona jest ona w kierunkach określonych decyzjami właściwych organów samorządowych, po zasięgnięciu opinii właściwego miejscowo Dyrektora okręgowego urzędu górniczego. Głównymi kierunkami rekultywacji były: kierunek leśny, wodny i rolny. W części zakładów eksploatujących kopaliny pospolite likwidacja wyrobisk górniczych, a następnie ich rekultywacja prowadzone były sukcesywnie - w miarę postępu robót wydobywczych. Wg stanu na dzień 31.12.2007 roku 811 (18 % ogółu zarejestrowanych) zakładów górniczych jest w fazie likwidacji i rekultywacji a następnych 101, w których eksploatację zaniechano jest do niej przewidzianych.

6. Wypadki przy pracy

W roku 2007 w zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite, zarejestrowano 37 wypadków przy pracy. Pięć z nich to wypadki śmiertelne a dwa ciężkie. Zanotowano również dwa zdarzenia związane z utonięciem na terenie zakładu górniczego, w tym jedno osoby postronnej.

Głównymi przyczynami zaistniałych zdarzeń i wypadków w 2007 r. były przede wszystkim:

- stosowanie przez pracowników niebezpiecznych metod pracy, polegających między innymi na:
  - przebywaniu pracowników w miejscach niedozwolonych,
  - wykonywaniu pracy niezgodnie z instrukcjami i ustaleniami,
  - braku należytej ostrożności przy wykonywaniu robót,
  - tolerowaniu niebezpiecznych metod pracy,
- braku prawidłowego nadzoru robót przez osoby dozoru ruchu,
- wypadki związane z przebywaniem na terenie zakładu górniczego osób postronnych.

7. Nielegalna eksploatacja kopalin

Przejęcie od 2002 roku, nadzoru nad ruchem zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite, ukazało organom nadzoru górniczego problem zjawiska pozyskiwania kopalin bez stosownych decyzji koncesyjnych tj. tzw. nielegalnej eksploatacji. Proceder ten powoduje:

- straty w bilansie zasobów naturalnych kraju,
- jest przyczyną niekontrolowanego użytkowania i degradacji gruntów,
- stwarza warunki nielegalnego składowania odpadów,
- powoduje niewykonanie obowiązków w zakresie rekultywacji, co z kolei może doprowadzić do nieodwracalnych przekształceń środowiskowych,
- stwarza potencjalne zagrożenie dla osób wykonujących prace związane z poborem kopaliny oraz osób postronnych w związku z częstym pomijaniem zasad BHP przy tych robotach,
- powoduje zmniejszanie przychodów Skarbu Państwa oraz powstanie tzw. „szarej” strefy zatrudnienia.

Ostatnie sześć lat (lata 2002 – 2007) obrazuje, iż zjawisko nielegalnej eksploatacji utrzymuje się w podobnym nasileniu, przy czym od roku 2005 obserwuje się niewielki systematyczny spadek rejestrowanych spraw. W skali całego kraju, w latach 2002 – 2007 urzędy górnicze zarejestrowały 775 spraw w przedmiotowym zakresie z czego w roku 2007 – 119. Zdecydowanie najczęściej rozpoznanych przypadków nielegalnej eksploatacji na przestrzeni lat 2002 – 2007 odnotowano na terenie województw: wielkopolskiego, pomorskiego i mazowieckiego. W rejonach tych mamy do czynienia ze znaczną ilością inwestycji o znaczeniu ponadlokalnym. Niebagatelne znaczenie dla tych inwestycji ma wielkość bazy surowcowej opartej o kopaliny pospolite, w dużej mierze pochodzenia polodowcowego – piasków i żwirów. W tym aspekcie zdecydowanie dominują tereny Polski centralnej, północno-

wschodniej i północnej. Najmniej przypadków pozyskiwania kopaliny bez koncesji zarejestrowano na obszarze województwa opolskiego.

Z ogólnej liczby rozpoznanych w 2007 roku spraw - 80 % to nielegalny pobór kruszywa naturalnego i piasku. Pozostałe surowce eksploatowane bez uzyskania stosownych decyzji koncesyjnych to wapienie, surowce ilaste, piaskowce, torf i kreda jeziorna.

Działania pracowników inspekcyjno – technicznych poszczególnych okręgowych urzędów górniczych w tym zakresie są w większości skutkiem skarg, jakie napływają od osób fizycznych lub przedsiębiorców górniczych, a po części są wynikiem inicjatywy inspektorów, którzy wykonując zadania w terenie napotykają na przypadki nielegalnego wydobywania kopalin. Na pewno cennym impulsem jest w tym wypadku informacja lokalna, kierowana przez przedsiębiorców funkcjonujących zgodnie z przepisami prawa, którzy w sposób najbardziej wymierny odczuwają skutki nieuczciwej konkurencji.

Z uwagi na fakt, że prowadzenie nielegalnej eksploatacji kopalin dotyczy przeważnie nieruchomości gruntowych o powierzchni mniejszej od 2 ha, dla przybliżenia skali procederu można posłużyć się porównaniem ilości wydanych koncesji na wydobywanie kopalin w oparciu o art. 16 ust. 2a ustawy *Prawo geologiczne i górnicze* z ilością zarejestrowanych przypadków nielegalnej eksploatacji w okresie między rokiem 2002 a 2007 (tabela nr 6).

Tab. 6. Porównanie ilości wydanych koncesji i przypadków nielegalnej eksploatacji

Rok	Ilość wydanych koncesji na wydobywanie kopalin pospolitych w oparciu o art. 16 ust. 2a Pgg	Ilość stwierdzonych przypadków prowadzenia nielegalnej eksploatacji kopalin pospolitych
2002	191	98
2003	270	137
2004	280	147
2005	302	145
2006	312	129
2007	373	119
2002 – 2007	1728	775

Z zestawienia wynika, że skala tego zjawiska w stosunku do działalności górniczej prowadzonej zgodnie z przepisami prawa oscyluje wokół 45 % a zatem prawie w co trzecim wyrobisku nie przekraczającym powierzchni 2 ha, kopalina pozyskiwana była w sposób niekoncesjonowany.

Tab. 7. Ilość przypadków nielegalnej eksploatacji na tle poszczególnych województw

Województwo	Ilość zarejestrowanych spraw nielegalnej eksploatacji	
	2007	w latach 2002–2007
dolnośląskie	8	24
kujawsko - pomorskie	6	62
lubelskie	8	73
lubuskie	4	15
łódzkie	6	28
małopolskie	4	33
mazowieckie	14	79
opolskie	1	8
podkarpackie	3	28
podlaskie	3	31
pomorskie	20	94
śląskie	1	19
świętokrzyskie	14	42
warmińsko - mazurskie	6	16
wielkopolskie	17	184
zachodniopomorskie	4	39
Razem	119	775

8. Podsumowanie i wnioski

W niniejszym raporcie obejmującym rok 2007, podjęto próbę dokonania analizy stanu górnictwa odkrywkowego kopalin pospolitych. Na podstawie danych uzyskanych z poszczególnych, okręgowych urzędów górniczych, stwierdzono:

- 1) Realizacja inwestycji w sektorach budownictwa i drogownictwa wpłynęła na pobudzenie działalności związanej z górnictwem odkrywkowym i wzrostem wydobywania surowców naturalnych. W roku 2007 nastąpił również ogólny wzrost ilości udzielanych koncesji (22 % w stosunku do roku 2006) i ilości

zarejestrowanych zakładów górniczych. Wg stanu na dzień 31.12.2007 roku, okręgowe urzędy górnicze sprawowały nadzór nad 4465 odkrywkowymi zakładami wydobywającymi kopaliny pospolite. 78 % z nich to zakłady prowadzące wydobywanie kruszywa naturalnego.

- 2) W ubiegłym roku koncesje wydane przez starostów stanowiły aż 74 % wszystkich decyzji na eksploatację złóż kopalin pospolitych. Powoduje to niejednokrotnie parcelację dużych jednostek złożowych w ich naturalnych granicach do niewielkich obszarów górniczych.
- 3) Stan bezpieczeństwa, analizowany na podstawie wypadkowości, wskazuje podobny wskaźnik wypadkowości ogólnej jak w latach poprzednich. Jednak w przeciwieństwie do roku 2006, gdzie nie zanotowano żadnych wypadków ze skutkiem śmiertelnym - w roku 2007 miało miejsce 5 takich zdarzeń.
- 4) Nadal za niewystarczającą należy uznać liczbę osób wykonujących obowiązki kierownika ruchu w zakładach kopalin pospolitych. Statystycznie, w skali kraju na jednego KRZG – przypada 3,5 zakładów górniczych. Skala tego problemu jest zróżnicowana w poszczególnych regionach. Największy deficyt osób posiadających kwalifikacje występuje na terenie województwa mazowieckiego oraz podkarpackiego. Efektem powyższej sytuacji jest w większości „okazjonalna” obecność kierownika ruchu na terenie zakładu, ograniczona do kilku - kilkunastu wizyt w roku.
- 5) Przeprowadzane inspekcje wykazały, że do najczęściej stwierdzanych nieprawidłowości należały:
  - niewłaściwe oznakowanie i zabezpieczenie terenu zakładu górniczego oraz miejsc niebezpiecznych,
  - niewłaściwy stan techniczny maszyn i urządzeń,
  - nieprawidłowości w zakresie stosowania ustalonych:
    - parametrów skarp i zboczy,
    - pasów ochronnych,
    - pasów bezpieczeństwa,
  - nieprawidłowości w sporządzaniu i aktualizowaniu dokumentacji mierniczo – geologicznej.

Mimo faktu, iż głównymi przyczynami zaistniałych w roku 2007 zdarzeń było stosowanie przez pracowników niebezpiecznych metod pracy, należy zaznaczyć iż generalnie obserwuje się poprawę stanu bezpieczeństwa w górnictwie kopalin pospolitych. Do coraz rzadszych przypadków należy prowadzenie działalności bez planu ruchu lub nie zatrudnianie kierownika ruchu zakładu górniczego. W/w stan może także potwierdzać zmniejszenie ilości nakładanych przez pracowników inspekcyjno – technicznych, mandatów karnych oraz wydanych decyzji wstrzymujących ruch zakładu górniczego.

- 6) Ostatnie sześć lat (lata 2002 – 2007) obrazuje, iż zjawisko nielegalnej eksploatacji utrzymuje się w podobnym nasileniu, przy czym od roku 2005 obserwuje się niewielki systematyczny spadek rejestrowanych spraw. W roku 2007 stwierdzono 119 przypadków podejrzenia prowadzenia działalności bez stosownych decyzji koncesyjnych. Zdecydowanie najczęściej rozpoznanych przypadków zarejestrowano na terenie województw: wielkopolskiego, pomorskiego i mazowieckiego, najmniej - opolskiego.

Reasumując, należy stwierdzić, iż od objęcia nadzoru przez urzędy górnicze nad ruchem odkrywkowych zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite, doszło do znacznego uporządkowania ich działalności, zarówno w zakresie formalno - prawnym jak i organizacyjnym. Pobudzenie sektora górnictwa odkrywkowego przejawiające się wzrostem ilości zakładów górniczych oraz intensyfikacją wydobycia sprzyja jednocześnie podejmowaniu ryzykownych zachowań, bowiem w okresie wzmożonego popytu na surowce – szybkie a zarazem efektywne pozyskanie kopaliny posiada wymierne korzyści finansowe. Dlatego też za konieczne nadal, jest ukierunkowywanie działań inspekcyjnych w szczególności na rozpoznawanie potencjalnych źródeł zagrożeń, zarówno wynikających z źródeł naturalnych jak i przyczyn techniczno – ruchowych i organizacyjnych oraz konsekwentne a zarazem rozważne podejmowanie decyzji wynikających z zakresu działania organów nadzoru górniczego.

Opracowano w Departamencie Ochrony Środowiska i Gospodarki Złożem WUG